Лекція 2. Місце клінічної психології в системі медико-психологічного знання

План

1. Медична психологія.
2. Психогігієна як напрям медичної психології.
3. Психопрофілатика як напрям медичної психології.
4. Клінічна психологія як напрям медичної психології

1. Медична психологія.

Медична психологія – галузь загальної психології, яка використовує знання психологічних закономірностей в медичній практиці: діагностиці, лікуванні та профілактиці захворювань. З чого випливає те, що медична психологія вивчає психологічні проблеми хворих людей на різних етапах їх життя і хвороби. Так само слід зазначити, що медична психологія може використовуватися не тільки як самостійний розділ медицини, але і застосовується з іншими медичними дисциплінами: соціальна медицина, гігієна, медична екологія, епідеміологія та інші.

Крім вивчення психіки хворої людини, до основних розділів предмета медичної психології відноситься вивчення закономірностей спілкування та взаємодії хворих і медичних працівників, а також вивчення психологічних засобів впливу на хворих в цілях профілактики і лікування захворювань.

При вивченні психіки пацієнта особливе місце в медичній психології займає виявлення за допомогою різних психологічних методик захворювань та механізмів їх виникнення. При цьому найбільш важливим є вивчення ролі у виникненні та перебігу хвороб психотравмуючих факторів психогенного характеру, а також дослідження особливостей особистісної реакції людини на своє захворювання (індивідуальне і соціальне значення хвороби). Так само при вивченні взаємодії і спілкування медичних працівників з хворими особливо підкреслюється, що пацієнт для лікаря не тільки об’єкт діагностики і терапії, але і суб’єкт зі своїм складним внутрішнім психологічним світом, що індивідуально реагує на хворобу і умови мікросоціального середовища.

Медичну психологію можна умовно поділити **на загальну і приватну:**

Загальна медична психологія займається вивченням змін психіки людини, які викликані певним захворюванням, поведінки медичних працівників, психологічного клімату лікувально-

профілактичних установ різного типу, впливом психіки на фізичний стан людини і навпаки, основними особливостями, що характеризують індивідуальність людини (темперамент, характер, особистість) і їх можливі зміни в процесі онтогенезу; етика і деонтологія.

Приватна медична психологія займається вивченням індивідуальних особливостей психіки пацієнтів з різними захворюваннями: пацієнтів з психічною патологією; осіб, які страждають на захворювання, що вимагають хірургічного втручання; психологічні особливості осіб, які страждають на вроджені та набуті дефекти; психологічні особливості громадян при проведенні різних видів експертиз, у тому числі військово – лікарської, судової, медико – соціальної, психічні особливості осіб, що страждають на хімічні і нехімічні залежності, а також психічні особливості хворих при будь-якій іншій соматичній патології.

2. Психогігієна як напрям медичної психології

Психогігієна – галузь психології і медицини, насамперед гігієни, яка вивчає фактори й умови навколишнього середовища, що впливають на психічний розвиток і психічний стан людини, і розробляє рекомендації щодо збереження і зміцнення психічного здоров'я.

Психогігієна виникла у зв'язку з потребою боротися з поширенням захворювань, що мають психогенну природу. Кількість таких патологічних змін особливо зросла під час Першої світової війни і в наступні роки, що й стало причиною обговорення цього питання на двох спеціальних Міжнародних конференціях – у Вашингтоні (1930) і в Парижі (1937). Після Другої світової війни (Лондон, 1948) відбувся перший Міжнародний конгрес, який ухвалив організувати Всесвітню федерацію з психічного здоров'я.

С. С. Корсаков вважав головною причиною розвитку нервово-психічних розладів тяжкі умови життя людини. Поліпшення їх у масштабі всієї держави, створення належних умов праці, побуту і відпочинку зумовить зменшення нервово-психічних захворювань.

Психогігієна складається з таких розділів: вікова психогігієна, психогігієна праці і побуту, психогігієна сім'ї і сексуального життя.

Вікова психогігієна передбачає психогігієну дитинства (дошкільну і шкільну), підліткового, зрілого та старечого віку.

Піклуватися про психічне здоров'я дитини треба уже на стадії її внутрішньоутробного розвитку. Правильний спосіб життя жінки під

час вагітності, додержання нею психогігієнічних і психопрофілактичних вимог – запорука збереження і зміцнення здоров'я дитини.

Від народження дитини треба стежити за режимом її годування, сну, уникати фізичних і розумових перевантажень. Психічний розвиток людини залежить від типологічних особливостей її нервової системи, від рівноваги між процесами гальмування і збудження.

Особливе значення має виховання почуттів у дітей дошкільного віку. Важливо, щоб у оточення був веселий, бадьорий настрій (передусім у батьків), оскільки діти буквально «заряджаються» їхнім настроєм і намагаються наслідувати їх у всьому. Тому батькам треба уникати конфліктів, сварок в присутності дітей.

Значної уваги потребує комплекс проблем, пов'язаних з навчанням і розвитком учнів у загальноосвітній школі та ліцеях. Йдеться про формування у них позитивного ставлення до процесу навчання, яке значною мірою визначає розвиток пам'яті, мислення, уваги. Також треба визначити оптимальне співвідношення між фізичною та розумовою працею, навчанням і відпочинком тощо.

Психічне здоров'я залежить від правильного виховання дитини в період статевого дозрівання. Цей період сам собою характеризується істотними біологічними і психологічними змінами. Підліток – це вчорашня дитина, але ще не доросла людина. Своєрідність поведінки його визначається, передусім, потребою самоствердження. У цей період ставлення до оточення ускладнене, почуття самотності перебуває у протиріччі з невизнанням його дорослості навіть батьками.

Специфічні зміни в організмі відбуваються у період старіння. Спочатку починає знижуватися інтенсивність обміну речовин, змінюється стан функцій окремих органів і систем організму. Спостерігається зміна в серцево-судинній системі, передусім в її працездатності: в судинах зменшується кількість непосмугованих м'язових волокон, з'являються зміни в усіх відділах серця, особливо в лівому шлуночку. Порушення серцево-судинної системи зумовлюють зниження пристосовуваності до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі, що вимагає спеціального, передусім, тактовного поводження з людьми цього віку. Змінюється і функціонування нервової системи людини, яка старіє. Повільніше виробляються умовні рефлекси, зменшується і стає нестійкою працездатність нервових клітин, знижується активність людини і продуктивність праці. Психологія старечого віку передбачає виконання цілої низки загально гігієнічних вимог. Особливої уваги заслуговують питання трудової

діяльності людей похилого віку. Наукові дослідження доводять, що на здоров'я людини похилого віку позитивно впливає праця(в сім разів зменшуючи розвиток старечих психозів), негативно – неробство. Виникає питання про можливість продовження трудової діяльності особами, які мають право на пенсію за віком.

Психогігієна праці та побуту

Вивчення впливу трудових процесів і відповідних взаємин між людьми на здоров'я конкретної людини є важливим завдання психогігієни праці. Вона і впроваджує відповідні заходи, що оберігають людину від згубних впливів, тобто йдеться про створення таких умов праці, які б сприяли не лише виробництву матеріальних благ, але й фізичному і моральному вдосконаленню людини. Правильно організована трудова діяльність, що відповідає інтересам людини і суспільства, є запорукою зміцнення і розвитку фізичного і нервово-психічного здоров'я. Нервово-психічне здоров'я людини залежить від правильної організації часу, коли вона не спить, і сну. Створення умов для нормального сну – один з важливих розділів діяльності санітарної служби.

Психогігієна сім'ї і сексуального життя

Питання психогігієни сім'ї, шлюбних взаємин, сексуального життя – найважливіший аспект побуту людей.

Шлюбні взаємини дуже складні, тут перетинаються інтереси психології і медицини, фізіології і гігієни, соціології, економіки, педагогіки. Вони часто є причиною нервово-психічних розладів. Саме тут частіше ніж в інших сферах життєдіяльності людини наявні відхилення від фізіологічних, соціально-психологічних вимог і норм.

Для профілактики статевих порушень, при нормі, велике значення має правильне статеве виховання, яке починається з дитячого віку. Для профілактики гомосексуалізму важливо у дитини розвивати уяву про належність до своєї статі, у хлопців виховувати чоловічі, а у дівчат – жіночі риси характеру. Тут важлива поведінка батьків, а не їх слова. Діти повинні бачити, що є різниця між чоловічою і жіночою роботою. Правильне статево рольове виховання повинно бути спрямовано на ознайомлення дітей із статевими відмінностями.

3. Психопрофілатика як напрям медичної психології.

Психопрофілактика – це розділ загальної профілактики, що включає сукупність заходів, які забезпечують психічне здоров'я, охоплює профілактику особистих і професійних криз, попередження, виникнення і поширення нервово-психічних захворювань.

Конкретно психопрофілактику поділяють на первинну, вторинну та третинну.

Первинна психопрофілактика – це система заходів щодо запобігання виникненню нервово-психічних розладів. Вона передбачає боротьбу з алкоголізмом і наркоманію, охорону здоров'я (зокрема психічного) дітей і вагітних жінок, правильну організацію виховання і педагогічного процесу, організація годин занять і відпочинку учнів з урахуванням віку, прогнозування можливих спадкових хвороб, а також організацію режиму праці і відпочинку, масове залучення населення до занять фізичною культурою і спортом, створення найбільш сприятливих умов для охорони здоров'я, для виховання фізично і духовно сильних людей.

Первинна психопрофілактика, спрямована на охорону психічного здоров'я нинішнього і майбутніх поколінь, займається питаннями попередження психічних захворювань, гігієни шлюбу та зачаття, профілактика можливих шкідливих впливів на вагітність, організації допомоги породіллі, раннього виявлення вад розвитку у новонароджених і своєчасного застосування методів лікувально-педагогічної корекції на всіх етапах розвитку дитини.

Вторинна психопрофілактика – це комплекс заходів, спрямованих на ранню діагностику психічних захворювань, своєчасне і активне лікування захворювання, що вже почалося, запобігання небезпечним для життя хворого станам. Вона полягає в попередженні негативних наслідків психічного захворювання, що вже почалося, або психологічної кризи. Згідно рекомендації Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, під вторинною профілактикою мається на увазі саме лікування. Неякісне, невчасне лікування при нервово-психічних захворюваннях сприяє їх затяжному, хронічному перебігу. Успіхи активних методів лікування, особливо досягнення психофармакології, помітно відобразилися на наслідках психічних захворювань: підвищилося число випадків одужання, збільшилася виписка хворих з психіатричних лікарень. Проте, слід пам'ятати, що вторинна профілактика направлена не лише на біологічну основу хвороби, вона вимагає використання психотерапії і соціотерапії в широкому сенсі цих понять, як в стаціонарі так і в подальшому, після виписки.

Третинна психопрофілактика – це попередження рецидивів та

хронізації нервово-психічних захворювань і відновлення працездатності людини, що перенесла захворювання. Третинна психопрофілактика спрямована на попередження інвалідності за наявності у людини нервово-психічного захворювання. У багатьох випадках для попередження рецидиву психічного захворювання хворому потрібне вживання підтримуючої психофармакотерапії, та тривалої психотерапії.

Метою заходів третинної психопрофілактики є реабілітація хворих, що втратили можливість повноцінної життєдіяльності. Реабілітація спрямована на відновлення соціального статусу хворого (повне або часткове) – ресоціалізацію, яка припускає можливість використання трудових навичок, відновлення соціальних зв'язків хворого і його індивідуальної і суспільної цінності. Процес реабілітації, крім того, сприяє прискоренню саногенезу.

Суть реабілітації полягає в тому, щоб шляхом використання збережених психічних задатків і функцій, а, по можливості, відновлення пошкоджених або втрачених функцій, їх тренування, пристосувати хворого до колишніх або змінених умов праці та побуту.

4. Клінічна психологія як напрям медичної психології

Напрями клінічної психології: межові стани особистості, патопсихологія, нейропсихологія, психосоматика.

Межові стани особистості досліджує риси на межі неврозу та психозу.

Термін «межовий» історично виник через те, що цей стан вважали межею між неврозом та психозом. Зокрема, межовий стан особистості - це психоаналітичний термін. Відомий психоаналітик Отто Кернберг виділив три рівні організації особистості: невротичний, межовий та психотичний.

Патопсихологія зосереджена на вивченні **патопсихологічного симптомокомплексу (синдрома)** – сукупність порушень (особливостей) пізнавальних процесів, емоційних і поведінкових реакцій, відносно специфічних для тієї чи іншої нозології, які мають у своїй основі низку системних чинників ті інтегрованих психологічних механізмів. **Основні типи патопсихологічних синдромів:** шизофренічний (дисоціативний), органічний, психопатичний (особистісно-аномальний), олігофренічний, синдром психогенної дезорганізації психічної діяльності. Також вивчає розлади особистості: *Кластер А - дивні* (параноїдний, шизоїдний та шизотиповий розлади); *В - драматичні (*антисоціальний, межовий (МРО), істеричний (гістріонний) та нарцисичний розлади)*, С – тривожний* (уникливий, залежний та обсесивно-компульсивний (ОКРО) розлади особистості).

Нейропсихологія вивчає психічні розлади, що виникають внаслідок

ураження певних ділянок головного мозку.

Психосоматика вивчає психофізіологічні та психидинамічні моделі психосоматичних розладів (свідомі та несвідомі емоційні причини соматичних дисфункцій).